

Веремчук Е. О.

Запорізький національний університет

ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ МОДУС АНГЛОМОВНОЇ ЛІНГВОЕТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ DIGNITY

Стаття присвячена аналізу англомовної категорії DIGNITY, яка виступає важливим конститuentом лінгвоетичної картини світу. Аналізована категорія розглядається як цілісний ментальний конструкт, який включає в себе три модули: логічний, ідентифікаційний та структурний. Фокус дослідження спрямований саме на ідентифікаційний модуль, оскільки він розкриває ментальні зв'язки, які властиві досліджуваній категорії. Матеріалом дослідження є данні лексикографічних джерел відносно дефініцій лексики dignity та контекстуальні фрагменти із корпусів англійської мови (BNC, COCA, Iweb), отримані методом суцільної вибірки, згенерованої за запитами dignity is + N; dignity + verb; N+dignity. В статті зазначається, що категорія має свою внутрішню організацію, яка структурована ідеалізованими когнітивними моделями. Такі моделі виступають способом організації знань про об'єкт чи явище навколишньої дійсності та побудовані за принципом прототипу, який покладено в їх основу. Аналіз семантики цільової одиниці dignity, дозволив виділити п'ять окремих лексико-семантичних варіантів. Застосування лінгвокогнітивного аналізу засвідчило, що аналізована категорія має у своєму складі чотири ідеалізовані когнітивні моделі. Їх більш детальне дослідження довело, що кожна з них представлена двома аспектами: класифікаційним та характеристичним. Класифікаційний аспект репрезентує класифікаційну рамку, у вузлах якої знаходяться домени, котрі виступають гіперонімами досліджуваної категорії. Характеристичний аспект представляє семантичне наповнення цієї сітки рисами, які формують категоріальний семантичний прототип. Елементи категоріального прототипу виступають еталонними ознаками, які відіграють роль так званої «системи відліку» при категоризації речей та явищ об'єктивної дійсності відносно domenів більш загального порядку, які конституюють класифікаційний аспект кожної з ідеалізованих когнітивних моделей.

Ключові слова: *домени, ідеалізована когнітивна модель, категоризація, прототип, семантика.*

Постановка проблеми. Категоризація є невід'ємною складовою пізнання, завдяки якій людина класифікує об'єкти і явища відповідно до вже існуючих у свідомості моделей та шаблонів, що в свою чергу обумовлює впорядкування знання та уможливорює процеси оперування інформацією. Відповідно до вихідного когнітивного постулату [7, р. 40], структури та схеми людського мислення відображені у мові, а тому дослідження мовних структур є ключем до розуміння структур когнітивних. Іншими словами, семантичні, синтаксичні, ономазіологічні та пропозиційні мовні моделі виражають способи категоризації дійсності. Таким чином, аналіз мовного вираження категорії DIGNITY дозволяє встановити особливості її репрезентації у свідомості та висвітлити її когнітивні структури, котрі беруть участь у впорядкуванні когнітивного змісту одного із важливих конститuentів лінгвоетичної картини світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Принципи категоризації об'єктивної дійсності

людською свідомістю були і залишаються одним із найактуальніших питань когнітивної лінгвістики. До фундаментальних праць, котрі висвітлюють проблеми категоризації та її моделей і схем належать [6; 11; 12; 13; 16; 10]. Серед досліджень окремих категорій слід виділити: категорія кольору [9], доказів [5], простору [4] тощо. Стосовно лінгвоетичних категорій, слід зазначити, що ці фрагменти концептосфери неодноразово потрапляли у фокус досліджень, зокрема MODESTY [14], DIGNITY [3], CONSCIENCE [1]. Попри значний інтерес до зазначеної проблематики, слід звернути увагу, що на сьогоднішній день категорія DIGNITY не є дослідженою у повній мірі, зокрема її акціональний та ідентифікаційний модули.

Постановка завдання. Виходячи із вищезазначеного, **актуальність** поданої наукової праці визначається, з одного боку, необхідністю встановлення особливостей категоризації морально-етичного досвіду, а з іншого – недостатнім ступенем висвітлення категорії DIGNITY у мовоз-

навстві, яка безперечно є важливим фрагментом концептосфери. **Метою** дослідження є висвітлення компонентів ідентифікаційного модусу англomовної категорії DIGNITY. Відповідно до поставленої мети необхідно виконати наступні завдання: 1) окреслити рамки ідентифікаційного модусу DIGNITY; 2) схарактеризувати класифікаційний аспект аналізованої категорії; 3) висвітлити її характеристичний аспект. **Об'єктом** дослідження є англomовний лінгвоетичний концепт DIGNITY, а **предметом** виступає його ідентифікаційний модус. **Матеріалом** дослідження є данні лексикографічних джерел відносно дефініцій лексеми *dignity* та контекстуальні фрагменти із корпусів англійської мови (BNC, COCA, Iweb), отримані методом суцільної вибірки, згенерованої за запитами *dignity is + N*; *dignity + verb*; *N+dignity*. У роботі були застосовані наступні дослідницькі **методи**: лексикографічний аналіз, контекстуальна інтерпретація, семантико-когнітивний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Концепт є комплексним ментальним утворенням, яке має власну структуру організації. Одним із способів аналізу та висвітлення концептуальної структури є визначення концептуальних модусів або вимірів [15]. Нікітін, зокрема, виділяє три основні модуси: логічний, ідентифікаційний та структурний [2]. Логічний модус є максимально об'єктивним, оскільки відображає найбільш визначальні когнітивні риси, відкидаючи оцінний та індивідуально-детермінований компоненти. Ідентифікаційний модус виражає сутність концепту, ідентифікуючи його взаємозв'язки з іншими ментальними конструктами та репрезентує його в проекції на концептосферу. Структурний модус висвітлює внутрішню організацію когнітивного змісту концепту.

Фокусом поданої праці є висвітлення власне ідентифікаційного модусу категорії DIGNITY. Обрання саме категорії, а не однойменного концепту пов'язано з тим, що запропонована наукова розвідка має на меті висвітлення саме категоріальної моделі, яка покладена в основу концепту. Відповідно до поглядів Дж. Лакоффа в основу будь-якого концепту покладено певні шаблони – ідеалізовані когнітивні моделі (ІКМ), які виступають способом організації знань про об'єкт чи явище навколишньої дійсності [8].

Аналіз лексикографічної репрезентації лексеми *dignity*, здійснений на основі десяти тлумачних словників англійської мови дозволив виділити п'ять основних лексико-семантичних варіантів: 1) *calm, reserved behavior, manner or appearance*; 2) *respect and honour given to people for their wor-*

thiness or merit; 3) *the quality or state of being calm and esteemed, respected or honoured*; 4) *a high rank, office or position*; 5) *self-respect and sense of being important, proud of one's own achievements*. ЛСВ лексеми *dignity* вказують на те, що аналізована однойменна категорія є комплексною когнітивною одиницею, онтологія якої передбачає існування чотирьох ІКМ: ІКМ₁ – “*calm and reserved manner despite situation*” – вербалізується ЛСВ (1); ІКМ₂ – “*respect and honour*” – ЛСВ (2), ЛСВ (3); ІКМ₃ – “*high rank*” – ЛСВ (4); ІКМ₄ – “*self-respect and pride*” – ЛСВ (5). При цьому, слід наголосити, що ідентифікаційний модус логічного виміру категорії представлений двома аспектами: класифікаційним та характеристичним. Класифікаційний аспект репрезентований більш загальними (гіперонімічними) категоріями, до яких належить аналізована категорія, тобто окреслює категоріальну сітку ІКМ. Характеристичний аспект представляє семантичне наповнення цієї сітки еталонними рисами, які формують категоріальний семантичний прототип. Класифікаційний та характеристичний аспекти розглянемо окремо відносно кожної із виділених ІКМ, починаючи з ІКМ₁.

Так, аналіз відібраних із лексикографічних джерел ЛСВ, які актуалізують ІКМ₁ “*calm and reserved manner*” дозволяє виділити наступні ментальні конструкти, які виступають гіперонімами досліджуваної категорії та відіграють роль її класифікаційних параметрів: “*type of behavior*”, “*type of movement / bearing*”, “*type of manner*”, “*type of appearance*”, “*type of language or speech*”. Окрім цього, аналіз лексичної бази даних англійської мови Wordnet, яка являє собою набір семантичних сіток, дозволив встановити наступні категоріальні гіпероніми: “*type of comportment*”, “*type of mien*”, “*type of demeanor*”, “*type of conduct*”. Узагальнений аналіз та об'єднання синонімічних категорій дозволяє виокремити наступні категоріальні домени DIGNITY: BEHAVIOUR, MANNER, MOVEMENT, APPEARANCE, SPEECH.

Характеристичний аспект ідентифікаційного модусу ІКМ₁ у лексикографічних джерелах представлений буттєвою пропозиційною схемою “*Dignity is...*” та є репрезентованим атрибутивними параметрами, які вербалізовані наступними одиницями: атрибутивними – *calm, controlled, serious, impressive, admirable, reserved*, та субстантивними – *formality, gravity, stateliness, poise*. Таким чином, семантичний прототип категорії є концептуалізованим у наступних доменах: CALMNESS, CONTROL, SERIOUSNESS, IMPRESSIVENESS,

ADMIRABILITY, RESERVED MANNER, FORMALITY, GRAVITY, STATELINESS, POISE. Іншими словами когнітивні ознаки цих концептів формують семантичний прототип DIGNITY, який об'єктивується відносно вищезазначених категоріальних доменів, що виражається відповідними синтаксичними пропозиціями у мовленнєвих контекстах. Окрім словників, іншим джерелом фактичного матеріалу стали три корпуси англійської мови (BNC, COCA, Iweb), які підтверджують вищезазначену категоріальну рамку, що включає в себе наступні домени:

– BEHAVIOUR: *After her husband's death she had borne herself with a mournful dignity which had done her standing no harm, and taken the funeral food to the tomb herself with a regularity and devotion which would have shamed women lamenting better-loved partners.*

He bore his unpopularity with the stoic dignity of a consul discovering himself amidst epigones in a barbarous province.

He said... the prisoners of war... were conducting themselves... with great dignity.

Наступний контекст висвітлює діалектичну протилежність семантичного прототипу аналізованої категорії.

If I may return to my earlier metaphor – you will excuse my putting it so coarsely – they are like a man who will, at the slightest provocation, tear off his suit and his shirt and run about screaming. In a word, 'dignity' is beyond such persons.

– MOVEMENT:

а) категоріальний субдомен PART OF BODY MOVEMENT: *Angharad Morgan lifted her head with an air of dignity that infuriated Emily still further*

б) категоріальний субдомен MOVEMENT IN SPACE: *Then, with as much dignity as he could find, which lay more in his spirit than anything else for he was still shaken by the buffeting the female had given him, he turned west and left them.*

The beautiful brown Bentley bumped with slow calm dignity down the drive.

With as much dignity as she could muster, she stalked past him into the bathroom.

– MANNER: *Annunziata stood absolutely straight and with all the dignity that Julia so admired in her shook her head.*

And then, with a solemnity and dignity appropriate to the moment, the Japanese prime Minister Shigeru Yoshida stepped up to sign.

Whatever care you are providing for the residents, treating somebody with respect and dignity,

as an important person in their own right, has to be the starting point.

– APPEARANCE: *One of the worst proposals put forward for the church was to turn it into a hamburger joint, run by the restaurant chain, Garfunkels: hardly a use compatible with the dignity of a historic church.*

They demonstrate how they use their catapults for birds; stage a frightening scuffle at the edge of the canyon, then pose for a photograph with great, old-fashioned dignity.

– SPEECH: *Susan replied with her usual gentle dignity, but a soft answer does not invariably turn away wrath.*

Flavia said with a certain dignity, 'I'm under age for driving. And I want to apologize for last night...'

Наступною розглянемо ІКМ₂ “respect and honour”. Аналіз ЛСВ (2), ЛСВ (3) та бази даних Wordnet дозволив встановити гіперонімічні категоріальні домени ІКМ₂ “respect and honour”. Вони вербалізуються наступними лексемами: *fact, quality, state, sign, token, type of character, attribute*. Враховуючи відносини семантичної еквівалентності між деякими цими одиницями, були встановлені наступні категоріальні домени: FACT, QUALITY, STATE, SIGN. Висновки, отримані на основі аналізу лексикографічних джерел підтверджуються контекстуальним аналізом:

– FACT: *We are very mindful of the fact that prisoners have their dignity.*

– QUALITY: *But should it be that anyone ever wished to posit that I have attained at least a little of that crucial quality of dignity in the course of my career.*

The third human attribute in Williamson's model is dignity, though it is one of the least-developed concepts

– STATE: *This was the context in which John XXII told the king c.1318 that the state of ecclesiastical dignity.*

Характеризаційний аспект вербалізовано наступними одиницями *respect, worth, honour, esteem, value, nobility, elevation, importance*, які репрезентують доменну матрицю, що формує семантичний прототип ІКМ₂. Вона включає такі домени як RESPECT, WORTH, HONOUR, ESTEEM, NOBILITY, ELAVATION, IMPORTANCE:

– RESPECT: *When life at home becomes impossible, well-run alternative accommodation where individual privacy and dignity are respected is preferred.*

– WORTH: *It was a society, she felt, which was emotionless, in which people committed the most*

vicious crimes seemingly without motive or purpose, lacking all regard for human worth or dignity.

What is, or is not, consistent with human dignity is obviously a value judgment, which can neither be confirmed nor refuted

– HONOUR: *Either way, the only way to maintain your dignity is to act honorably.*

There is also through the training strategy an attempt to give this work greater dignity and esteem.

– NOBILITY: *In the Funeral March Gavrillov's consistently maintained pulse brings home the inexorability of death with a noble dignity,*

– ELEVATION: *These late plays show a continuing interest in moments when life is elevated to the dignity of dance or liturgy, with a gaiety'...*

– IMPORTANCE: *So what I'm saying is their dignity, and you often hear them saying this, their dignity is the important thing.*

Аналіз контекстуальної актуалізації репрезентативної лексеми *dignity* доповнює матрицю семантичного прототипу ІКМ₂, наступними концептами: INEXPLICABILITY, HUMAN RIGHT, OBJECT OF DESIRE:

– INEXPLICABILITY: *Mr Graham would always take the view that dignity was something like a woman's beauty and it was thus pointless to attempt to analyse it.*

– HUMAN RIGHT: *The 500th anniversary provides an opportunity for indigenous and Black groups from Latin America and the Caribbean to join together to reflect on their history, and to reclaim the justice and dignity that is the right of all people.*

– OBJECT OF DESIRE: *It is surely a professional responsibility for all of us to think deeply about these things so that each of us may better strive towards attaining' dignity' for ourselves.*

Сутність семантичного прототипу ІКМ₂ “respect and honour” також розкривається через «буттєву пропозицію» предметного фрейму, яка включає заперечення. Такий «метод від супротивного» дозволяє встановити чим не є аналізована категорія DIGNITY. Таким чином, виявлення діаметрально протилежних рис дозволяє висвітлити власне когнітивні ознаки, які властиві аналізованій категорії. Такими онтологічно протилежними доменами є COMPROMISE, OPPRESSION, DICTATORSHIP, LIE.

When it comes to human dignity, we cannot make compromises. (Angela Merkel)

When there is oppression and dictatorship, by not speaking out, we lose our dignity. (Asma Jahangir)

By a lie, a man... annihilates his dignity as a man. (Brainy quote)

Наступною розглянемо ІКМ₃ – “high rank”. Семантико-когнітивний аналіз ЛСВ (4), яке об’єктивує ІКМ₃ – “high rank”, а також лексичної бази Wordnet дозволив виділити наступні вербалізатори: *position, rank, office, station, status, social standing, echelon, face* (status in the eyes of others). Враховуючи синонімію цих понять (*rank* – position in military forces; *station* = *rank, office* – position in government; *face* – public opinion about one’s status, *status* = standing,) узагальненими категоріальними доменами виступають POSITION, SOCIAL STANDING:

Their emoluments were increased in accordance with their rank and dignity, but their offices were of course sinecures: the execution of Crown policy had long passed into the hands of the Surveyors-General of Woods and Forests.

Характеризаційний аспект цієї ІКМ представлений доменом HIGH (high, elevated position). Наприклад:

In 1614 he succeeded to Rushbrooke Hall, and, with this new dignity, was elected MP for Suffolk.

Окрім цього, семантичний прототип аналізованої категорії включає в себе домен OBJECT OF DESIRE:

I believe strongly that this' dignity' is something one can meaningfully strive for throughout one's career.

Останньою, проте не менш важливою в категоріальній структурі виступає ІКМ₄ – “self-respect and pride”. Її класифікаційний аспект представлений семантикою наступних лексем: *sense, feeling, state, attribute*, які вербалізують такі категорії: FEELING, STATE, CHARACTER FEATURE:

– FEELING: *But disabled people who use them say the workshops provide them with a sense of dignity as well as permanent paid work.*

– STATE: *Teaching delivered through coercion, bullying and threats may achieve learning but at tremendous cost to children's confidence and life in dignity.*

– CHARACTER FEATURE: *If not then make it your goal to aspire to some of the qualities mentioned – to live with courage, dignity and self-respect.*

Характеризаційний аспект вербалізовано такими одиницями як *self-respect, pride, self-regard, self-worth, self-esteem, egoism, value, conceit, self-importance, vanity*. Вони вербалізують наступні концепти: SELF-RESPECT, SELF-WORTH, PRIDE, EGOISM, які в свою чергу виступають доменами аналізованої категорії та формують прототипний (еталонний) зміст ІКМ₄.

Висновки і пропозиції. Проведений комплексний семантико когнітивний аналіз лексикографічної та контекстуальної репрезентації імені-номінанта категорії DIGNITY дозволив висвітлити її ідентифікаційний модус, який включає чотири ідеалізовані когнітивні моделі. Було встановлено, що кожна ІКМ має два невід'ємні компоненти: класифікаційний та характеристичний. Класифікаційний аспект репрезентовано

гіперонімічною категоріальною доменною сіткою, яка класифікує DIGNITY відносно більш загальних категорій. Характеризуючий аспект виступає семантичним наповненням категоріальної сітки еталонними ознаками, які формують семантичний прототип. **Перспективою** подальших досліджень може бути аналіз особливостей концептуалізації категорії DIGNITY в контексті теорії концептуальної метафори.

Список літератури:

1. Заика Т. В. Фразеологические средства репрезентации совестливости как фрагмента концепта совесть. *Фундаментальные и прикладные исследования проблемы и результаты*. Москва, 2014. № 10. С. 213–216.
2. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики. Санкт-Петербург : Науч. центр проблем диалога, 1996. 760 с.
3. Чабан В. М. Вербалізація концепту dignity в англійській мові. *Вісник Львівського університету. Філологічні науки*. Львів, 2019. Вип. 70. С. 262–271.
4. Dirven R. Dividing up physical and mental space into conceptual categories by means of English prepositions / ed. By C. Zelinsky-Wibbelt. *The semantics of prepositions: From mental processing to natural language processing*. Berlin : Mouton de Gruyter, 1993. P. 73–97.
5. Floyd R. The structure of evidential categories in Wanka Quechua. Texas : Summer Institute of Linguistics, 1999. 206 p.
6. Geeraerts D. Prospects and problems of prototype theory. *Linguistics*. Berlin, 1989. P. 587–612.
7. Lakoff G. The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image schemas? *Cognitive Linguistics*. Berlin, 1990. P. 39–74.
8. Lakoff G., Kovecses Z. The cognitive model of anger inherent in American English / ed. by D. Holland, N. Quinn. *Cultural models in language and thought*. Chicago : University of Chicago Press, 1987. P. 195–221.
9. MacLaury R. E. 1992. From brightness to hue: An explanatory model of color category evolution. *Current Anthropology*. Washington, 1992. P. 137–186.
10. Matsumoto Y. Japanese numeral classifiers: A study of semantic categories and lexical organization. *Linguistics*. Berlin, 1993. P. 667–713.
11. Mervis C. B., Rosch E. Categorization of natural objects. *Annual Review of Psychology*. Washington, 1981. P. 89–115.
12. Palmer G., Woodman C. Ontological classifiers as polycentric categories, as seen in Shona class 3 nouns / ed. by M. Puetz, M. Verspoor. *Explorations in linguistic relativity*. Amsterdam : John Benjamins, 1999. P. 225–249.
13. Rosch E. Natural categories. *Cognitive Psychology*. California, 1973. P. 328–350.
14. Shevchenko, I., Shastalo, V. The conceptual metaphor of modesty in English and Ukrainian. *Cognitive Studies / Études cognitives*. Warsaw, 2021. № 21. <https://doi.org/10.11649/cs.2462>
15. Tatsenko N. (2020). Empathy as a self-organized cognitive model: a linguistic synergetic perspective. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. Trnava, 2020. V 5 (1). 390–423.
16. Taylor J. R. Linguistic categorization: Prototypes in linguistic theory. Oxford : Clarendon Press, 1989. 328 p.

Veremchuk E. O. IDENTIFICATION MODUS OF ENGLISH-LANGUAGE ETHICAL CATEGORY DIGNITY

The article is devoted to the analysis of the English-language category DIGNITY, which is an important constituent of the English-language picture of the world. The analyzed category is considered as a holistic mental construct, which includes three modi: logical, identification and structural. The focus of the research is on the identification mode, as it reveals the mental connections that are inherent in the research category. The material of the research is the data of lexicographic sources regarding the definitions of the unit dignity and contextual fragments from the corpora of the English language (BNC, COCA, Iweb), obtained by the method of continuous sampling, generated by queries dignity is + N; dignity + verb; N + dignity. The article notes that the category has its own internal organization, which is structured by idealized cognitive models. Such models are a way of organizing knowledge about the object or phenomenon of the surrounding reality and are built on the principle of the prototype that underlies them. Analysis of the semantics of the target unit dignity, allowed to identify five separate lexical and semantic variants. The use of linguo-cognitive analysis showed that the analyzed category consists of four idealized cognitive models. Their more detailed

---

study proved that each of them is represented by two aspects: classification and characterization ones. The classification aspect represents the classification framework, in the nodes of which there are domains that are hyperonyms of the studied category. The characterization aspect is the semantic filling of this grid with features that form a categorical semantic prototype. The elements of the categorical prototype are the reference features, which are the so-called "frame of reference" in the categorization of objects and phenomena of objective reality in relation to more general domains, which constitute the classification aspect of each of the idealized cognitive models.

Key words: *categorization, domain, idealized cognitive model, prototype, semantics.*